

El paper de les exportacions vitícoles en la configuració de les relacions exteriors de l'economia catalana, 1672-1869

Francesc Valls Junyent

Abstract

The Catalan wine sector is very vibrant, multiplying exports in value 3.5 times between 1989 and 1998 and exporting 50% of cava production, 100 million bottles in 2000. This dynamism has existed since 1672. The first exports were spirits to Northern Europe, first Amsterdam and then France and the American colonies of Spain. Catalan spirits were highly competitive with cognac and were preferred by English smugglers who bought them in Dunkirk. On the return trip cotton sheets were imported, printed and sold in the colonies. When the spirit trade declined after Napoleon, with the rise of whisky, the producers turned to wine exports to America and in return brought back raw cotton for the new steam factories. There is a close relationship between wine exports and cotton manufacturing in Catalonia, in sharp contrast with other exporting areas such as Portugal and Languedoc which failed to industrialise. The wine sector has remained dynamic in Catalonia for four centuries and a leading export sector today as it has always been.

Sr. Josep Lluís Bonet, president de Freixenet, Sr. Manuel Castellet, president de l'Institut d'Estudis Catalans, Sr. Antoni Serra Ramoneda, president de Caixa Catalunya, Srs. Pere Puig, Josep Jané Solà i Josep C. Vergés de la Societat Catalana d'Economia, senyores i senyors:

Voldria començar aquesta breu intervenció remarcant un fet: el de la rellevància econòmica del sector vitivinícol català en l'actualitat. Aquesta rellevància, en la meua opinió, deriva principalment de l'extraordinari dinamisme experimentat per les exportacions vitícoles durant els darrers vint anys, i encara més durant els darrers set o vuit anys. Les xifres disponibles són ben explícites: entre el 1989 i el 1998 el valor de les exportacions vitícoles catalanes s'ha multiplicat per més de 3,5. Només en els cinc anys de 1994 al 1998, passats els efectes de la desafortunada política en matèria de tipus de canvi de la pesseta practicada pel govern espanyol al principi dels anys noranta, aquell valor s'ha doblat. El 1994 el vi ocupava la posició 10 en el rànquing de productes exportats. El 1998, últim any per al que hi ha dades disponibles a l'Institut d'Estadística de Catalunya, ocupava la sisena posició.

Si prenem com a referència el sector insígnia de la viticultura catalana -m'estic referint òbviamment al cava- les xifres són encara més espectaculars. Mirin, el 1974 s'exportaven poc més de tres milions i mig d'ampolles, cosa que representava un 6% de tota la producció. El darrer any, passat ja l'efecte 2000, se'n van exportar quasi 100 milions, cosa que representava al voltant del 50% del total. Amb aquestes xifres a les mans em sembla indiscutible l'extraordinari dinamisme que han tingut les exportacions vitícoles durant els últims anys, element que ha refermat aquest sector com un dels més rellevants dins de l'economia catalana actual.

Aquest dinamisme exportador s'explica per l'existència d'un teixit empresarial dens en el qual sobresurten unes quantes empreses que han mostrat una capacitat de lideratge indiscutible. Sobresurten aquestes empreses per diversos motius:

— per la seva dimensió mitjana-gran.

— per la seva capacitat de penetració en els mercats exteriors. Són empreses que han tingut una gran habilitat per fer-se un lloc en el mercat internacional. El cas del cava, que els deia abans, em sembla ben il·lustratiu i el cas de la casa que avui ens acull (Freixenet) resulta exemplar.

— per la seva implantació física en altres àrees productores vitícoles d'Espanya (Rioja, Ribera del Duero) i d'arreu del món: (Califòrnia, Xile, Argentina, Mèxic, etc.)

Per què he volgut començar posant de manifest el dinamisme del sector durant els darrers anys? Per una raó ben senzilla. Va ser la constatació d'aquest dinamisme del sector vitivinícola actual el que em va portar fa uns anys a interessar-me per la història del sector. Quan fa sis o set anys havia de buscar tema per una recerca doctoral en història econòmica em va semblar que una bona manera d'entendre la rellevància econòmica actual del sector vitivinícola podia ser estudiar-ne el seu passat. Ben aviat em vaig adonar que, si en l'actualitat el sector era econòmicament molt important, en el passat també ho havia estat.

Tots els autors que havien escrit sobre el tema assignaven a la viticultura i a les exportacions vitícoles un paper central en el procés d'industrialització català contemporani. La industrialització catalana vuitcentista, que havia acabat convertint la nostra regió en la fàbrica d'Espanya, tenia uns orígens vitivinícoles. P. Vilar, J. Fontana, J. Nadal, E. Giralt, M. Izard, J. Torras, J. Maluquer, C. Sudrià, P. Pascual, J. M. Fradera, etc., insistien i subratllaven el paper fonamental que havien tingut per al desenvolupament regional català dels segles XVIII i XIX aquells cabalosos torrents de vi que abocaven a la mar de l'exportació. Les aportacions d'aquests autors assenyalen que la producció i exportació de vins van afavorir la industrialització catalana del segle XIX per tres costats diferents:

- 1) En primer lloc, la indústria catalana s'hauria beneficiat de l'increment de la capacitat de consum de productes manufacturats generat per l'augment de renda disponible entre extenses capes de la població catalana directa o indirectament implicades en la producció, manipulació i comercialització dels productes de la vinya.
- 2) En segon lloc, el sector vitícola hauria afavorit la transformació industrial catalana, contribuint a l'acumulació dels capitals necessaris per finançar la instal·lació de les primeres fàbriques.
- 3) Finalment, en tercer lloc, les exportacions de vins haurien aportat els mitjans de pagament externs (és a dir, les divises) necessaris per adquirir a l'exterior tot allò que feia falta de cara a posar en marxa el procés d'industrialització del país, que com sabem es recolzà en la indústria cotonera: és a dir, maquinària, carbó per ser utilitzat com a combustible en les fà-

briques mogudes per màquines de vapor i, finalment, cotó en floca, la matèria primera que manipulava aquesta indústria.

Tota la historiografia, per tant, estava d'acord en la centralitat que havia tingut l'exportació dels productes de la vinya dins del procés que ha acabat conferint a Catalunya un caràcter industrial en el context d'una Espanya eminentment agrària, almenys fins a dates força recents. Ara bé, tot i aquesta indiscutida significació històrica de l'exportació vitícola, en el moment que em plantejava l'inici de la meua recerca de doctorat, es trobava a faltar un estudi específic sobre el comerç vitícola. Calia un estudi aprofundit que precisés tres qüestions que a mi em semblaven fonamentals de cara a entendre millor el paper que havia jugat el comerç vitícola en el desenvolupament català contemporani. Em refereixo a les tres qüestions següents:

- 1- El tipus de producte que era objecte d'exportació de manera predominant en cada moment. Val a dir que no sempre s'havia exportat el vi com a tal. En determinades èpoques el comerç d'exportació vitícola havia estat presidit per l'aiguarent. Aquesta era una beguda d'elevat contingut alcohòlic obtinguda a partir de la destil·lació de determinades matèries, el vi entre elles.
- 2- Els mercats en els quals els productes de la viticultura catalana eren comercialitzats de manera predominant.
- 3- Els sistemes de pagament i les contrapartides comercials de les exportacions vitícoles.

Contribuir a aclarir aquestes tres qüestions era l'objectiu principal que em proposava en iniciar el treball que finalment ha acabat essent guardonat amb aquest VIII Premi Catalunya d'Economia. Intentaré tot seguit resumir els resultats més significatius de la meua recerca.

He pogut establir que l'exportació vitícola catalana, durant el llarg període de temps que va de finals segle XVII a mitjan segle XIX va passar per dues grans fases o cicles. Aquests cicles vindrien definits pel tipus de producte que de manera predominant s'exportava en cada un d'ells.

- Tindríem, en primer lloc, un cicle de l'aiguarent que s'iniciaria a finals del segle XVII i arribaria al seu moment màxim durant el darrer terç del segle següent, és a dir, el XVIII, per esgotar-se ràpidament al principi del segle XIX.
- Tindríem en segon lloc un cicle del vi que s'iniciaria al principi del segle XIX, un cop esgotat el cicle de l'aiguarent.

Durant el cicle de predomini de l'aiguarent com a principal producte exportat per la viticultura catalana, el principal mercat receptor d'aquestes exportacions hauria estat el nord d'Europa de manera genèrica. Aleshores trobaríem tres subfases atenant a l'àrea nordeuropea predominant en cada una d'elles com a receptora dels aiguarents catalans.

- 1) Tindríem, primerament, una fase de predomini d'Amsterdam com a principal destinació dels aiguarents embarcats en la costa catalana, fase que es perllongaria des de finals del segle XVII fins entrats els anys seixanta del XVIII.

- 2) A partir dels anys seixanta i fins al principi dels noranta sempre del setcents dos mercats s'haurien mostrat molt dinàmics en les compres d'aiguardents catalans: per una banda i, principalment, el mercat francès i, en segon lloc, el mercat colonial americà.

El fet realment destacable d'aquesta segona subfase dins del cicle de l'aiguardent seria l'extraordinària magnitud assolida per les exportacions cap als ports del nord de França. Els aiguardents catalans aconseguiren fer-se un lloc en la França productora de destil·lats vínics de tanta reputació com el cognac o l'armagnac. El dinamisme de les exportacions catalanes cap als ports francesos té una doble explicació:

- Per una banda les males collites de vi que hi va haver en el país veí durant tota la dècada de 1770. Aquestes males collites van obligar als francesos a comprar aiguardents a Catalunya fins i tot per al propi consum.
- Per altra banda, les expedicions d'aiguardents cap als ports del nord de França, Dunquerc de manera predominant, s'explica pels canvis en les rutes del comerç de contraban britànic després de 1765. Aquests canvis van convertir el port franc de Dunquerc en la gran base d'operacions dels contrabandistes britànics que introduïen en el seu país fraudulentament totes aquelles mercaderies fortament gravades en les duanes angleses: l'aiguardent era una d'elles.

- 3) Finalment, durant els darrers anys del segle XVIII i primers del XIX, degut a la revolució francesa i a les guerres paneuropees de l'època de la revolució i de Napoleó, es va produir un tancament del mercat francès i un desplaçament cap al nord dels ports de recepció de les exportacions catalanes. En aquests moments els ports del nord d'Alemanya i de la conca Bàltica es convertiren en els principals receptors dels destil·lats de vi catalans.

El cicle de l'aiguardent es tancaria precisament durant l'època napoleònica, és a dir, durant els primers anys del segle XIX. Les dificultats que va patir el comerç europeu provocades per les guerres contra Napoleó van acabar impedit als aiguardents catalans l'accés als mercats del nord d'Europa. La perllongació d'aquesta situació durant quasi dues dècades fou un estímul perquè en les regions consumidores dels aiguardents vínics procedents del sud d'Europa s'hi desenvolupés la producció de destil·lats autòctons obtinguts a partir de cereals. Durant les dues primeres dècades del segle XIX, segons tots els indicis, la producció de whisky i de vodka, dos destil·lats ben característics obtinguts a partir de cereals varen assolir un gran desenvolupament en aquells països on ja existia una certa tradició destil·ladora. Va ajudar a aquesta evolució la situació de sobreproducció de cereals que a partir de 1817 es manifestà en diverses àrees de Centreuropa.

Si ens situem cap a 1820, els mercats del nord d'Europa estaven definitivament perduts per a l'aiguardent català. El cicle d'aquell producte s'havia esgotat. En aquesta situació el comerç exportador vitícola català es va veure obligat a afrontar una duríssima reconversió tant pel que fa als mercats, com, en conseqüència, pel que fa al tipus de producte comercialitzat. L'esgotament del cicle de l'aiguardent donava pas al cicle del vi. Al principi dels anys vint del segle XIX s'inicià una etapa en la qual:

- 1) En primer lloc, el vi havia de deixar en un segon terme l'aiguardent com a principal producte exportat.
- 2) En segon lloc, el continent americà havia de prendre el relleu del nord d'Europa com a principal destí de les exportacions vitícoles del Principat. Dins del continent americà, les Antilles i Cuba sobretot varen esdevenir els grans compradors dels vins catalans.

La nova orientació que va prendre el comerç vitícola català a partir de 1820 afectà també el tipus de mercaderies que es rebien com a retorn de les exportacions vitícoles. O si es prefereix, el tipus de mercaderies que s'adquirien amb els rèdits de les exportacions vitícoles. Durant el cicle de l'aiguardent s'havia passat per dues fases pel que respecta a les contrapartides comercials de les exportacions vitícoles:

- 1) En la primera, amb el poder de compra exterior que aquelles exportacions subministraven, s'adquirien manufactures de tot tipus entre les quals predominaven els tèxtils: teixits de llana, de llí o, fins i tot, indianes, és a dir els teixits de cotó eren adquirits en diverses places europees amb els saldos que tenien les cases exportadores d'aiguardent a Amsterdam o altres centres financers europeus.
- 2) En una segona fase, que s'iniciaria en els anys seixanta del segle XVIII, aquesta capacitat de compra exterior, considerablement incrementada per l'augment del volum de les exportacions d'aiguardents, va servir per a fer arribar al país teixits de lli semiacabats. Es tractava de teles blanques que eren estampades al país i reexportades cap a les colònies que Espanya tenia a Amèrica.

Cap a 1820 aquest patró d'intercanvis d'aiguardents a canvi de semimanufacturats tèxtils de llí s'enfonsà per dues raons:

- 1) En primer lloc, perquè varen desaparèixer les exportacions d'aiguardent cap al nord d'Europa, per les raons abans exposades.
- 2) En segon lloc, perquè, amb l'emancipació de les colònies continentals americanes, va desaparèixer la possibilitat de reexportar les teles de lli una vegada estampades.

Per aquestes raons, coincidint amb l'inici del cicle del vi, va caldre cercar una nova contrapartida comercial a les exportacions de vins cap a Amèrica. Aquesta contrapartida es va trobar en el cotó en floca americà. La demanda d'aquest producte estava en franca expansió al Principat en iniciar-se la dècada de 1820. Això era degut a la reconversió que havia hagut d'afrontar la manufactura cotonera del Principat. Era en les fàbriques cotoneres on durant el segle XVIII s'estampaven aquells llenços en cru importats del nord d'Europa. Desapareguda aquesta activitat, aquelles fàbriques van haver de concentrar-se en la fabricació de teixits estrictament de cotó comercialitzats a Espanya mateix. Així, a partir de 1820, les exportacions de vi cap al continent americà van servir per adquirir la matèria primera manipulada per l'expansiva manufactura cotonera catalana.

Tot plegat em porta a concloure que, des de mitjan segle XVIII, va existir una estreta relació entre exportacions vitícoles i desenvolupament del sector cotoner, sector que com és ben conegut estava cridat a liderar el procés d'industrialització regional. Aquestes vinculacions entre l'exportació vitícola i el desenvolupament industrial fan que la trajectòria catalana contrasti vivament amb la seguida per altres regions exportadores de vins del sud d'Europa. Penso, per exemple, en els casos de Portugal i del Llenguadoc, on una decidida especialització exportadora-vitícola actuà en detriment de la industrialització, limitant en darrera instància les possibilitats de modernització i creixement econòmics.

A Catalunya, ben al contrari, la viticultura es va acabar convertint en un ferm puntal de la industrialització. En cap moment ambdues activitats van entrar en contradicció, de forma que en cap cas la indústria emergent tampoc va acabar perjudicant el sector vitícola, que ha perviscut i encara en l'actualitat, com vèiem al començament, presenta una molt encomiable vitalitat.

El VIII Premi Catalunya d'Economia a les Caves Freixenet de Sant Sadurní d'Anoia

La mesa del VIII Premi Catalunya d'Economia. D'esquerra a dreta: Manuel Castellet, president de l'Institut d'Estudis Catalans; Pere Puig, president de la Societat Catalana d'Economia; Antoni Serra Ramoneda, president de Caixa Catalunya; Josep Lluís Bonet, president de Freixenet; Josep Jané Solà, president del jurat del Premi Catalunya d'Economia; i Josep C. Vergés, secretari del jurat i de la Societat Catalana d'Economia.

Francesc Valls Junyent reb les felicitacions del president de Freixenet, Josep Lluís Bonet, després de recollir el VIII Premi Catalunya d'Economia per la seva obra "El paper de les exportacions vitícoles en la configuració de les relacions exteriors de l'economia catalana, 1672-1869."

El president de l'Institut d'Estudis Catalans, Manuel Castellet, felicita a la Societat Catalana d'Economia pel prestigi del Premi Catalunya d'Economia, a Caixa Catalunya pel seu patrocini, i a Freixenet per l'acolliment, en el sopar de celebració del premi a les antigues caves.

Jordi Nadal, membre d'honor de la Societat Catalana d'Economia i catedràtic emèrit, valora el gran rendiment de Francesc Valls Junyent al departament d'història econòmica de la Universitat de Barcelona, i la investigació que molts membres del departament realitzen sobre la dinàmica industrial de Catalunya, l'èxit continuat de la qual n'és un exemple Freixenet i la importància durant quatre segles de les exportacions catalanes de vi tranquil, aiguardent i cava (Fotos Blai Carda).

Aplaudiments de la mesa al discurs d'acceptació del VIII Premi Catalunya d'Economia, Francesc Valls Junyent.

Francesc Valls Junyent mostra la placa commemorativa del VIII Premi Catalunya d'Economia que va rebre a les Caves Freixenet de Sant Sadurn d'Anoia.